

werking verleende. Het lijkt er op hij daarmee eerder een symbolisch gebaar heeft willen maken dan dat hij er hartstochtelijk in geloofde. De al zo lang beloofde biografie van Willem Drees zou ons daarover meer moeten vertellen.

Vanuit een andere invalshoek, die van de culturele antropologie, formuleert Rieke Leenders mogelijke antwoorden op dit soort vragen. Zij baseert zich daarbij op de theorie van de Australische socioloog James Scott. Volgens die theorie neigt de overheid in een moderne staat ertoe, de complexe en voortdurend veranderende werkelijkheid zoveel mogelijk tot hanteerbare proporties te reduceren, hetgeen leidt tot *state simplifications*. In haar proefschrift schetst zij het ontstaan en de neergang van de BB aan de hand van de lotgevallen van de Amsterdamse afdeling daarvan. Daarbij plaatst zij de *state simplification* met betrekking tot de BB: de Organisatie Bescherming Bevolking is in staat bij elke oorlogsramp een redelijke mate van bescherming te bieden, ook in geval van een atoomaanval, tegenover de wat zij noemt *folk simplifications*. Met dat laatste doelt zij op de voorstellingen die de bevolking zich maakt(e) van de gevolgen van een kernramp, voorstellingen die in belangrijke mate gevoed werden door boeken en films met een *science fiction*-achtig karakter. Films als 'On the beach' en 'Dr Strangelove' speelden volgens Leenders een belangrijke rol bij het ondergraven van de geloofwaardigheid van de BB.

Leenders' benadering heeft aantrekkelijke kanten. Haar these dat de overheid met de ontzettende, eigenlijk onvoorstelbare gevolgen van een kernoorlog slechts kon omgaan met behulp van *state simplifications* klinkt plausibel. In mijn ogen plausibeler dan Van der Booms stelling dat de manier waarop de overheid enkele tientallen jaren met de BB is omgesprongen, berust heeft op bewuste misleiding van de bevolking. Andere aspecten van Leenders' proefschrift vind ik minder overtuigend. Dat zij Amsterdam als onderzoeksobject heeft genomen, uitgerekend de meest problematische afdeling van de BB, om de problemen van de BB als geheel te demonstreren, legt de klemtoon naar mijn smaak wat teveel op de negatieve en hilarische kanten van het functioneren van de BB. Daarnaast is zij in haar werkwijze niet altijd even nauwkeurig. Het zijn kleinigheden, maar de raadadviseur van de minister-president mr. O. W. S. Josephus Jitta 'defensie-deskundige' te noemen werkt op zijn minst verwarrend, en het hanteren als bron van een ongedateerd ('ergens tussen 2 februari en 27 november') en niet nader aangeduid krantenknipsel doet even de wenkbrouwen fronsen.

Dat neemt niet weg, dat Leenders' studie een aardige aanvulling levert op Van der Booms 'top down' verhaal. Dat geldt vooral voor haar interviews met mensen die tot de 'werkvloer' van de voormalige BB hebben behoord. Ook de door haar gehanteerde these van de *state simplification* vormt, het zij nog eens gezegd, een serieus te nemen antwoord op Van der Booms stelling van de bewuste misleiding. Met elkaar vormen beide boeken een verrijking van ons inzicht in de geschiedenis van die merkwaardige Organisatie Bescherming Bevolking die gedurende tweederde van haar bestaan door het publiek niet meer en door de politiek nauwelijks nog serieus werd genomen.

Dick Engelen

W. Meelhuijsen, *Revolutie in Soerabaja 17 augustus-1 december 1945* (Zutphen: Walburg Pers, 2000, 304 blz., €27,-, ISBN 90 5730 133 4).

'Geschiedenis' kent geen rustig verloop. Speciale gebeurtenissen of ontwikkelingen vormen bij wijze van spreken de aardschokken die het verloop van de geschiedenis richting geven. Eén zo'n aardbeving in de dekolonisatiegeschiedenis van Nederland en Indonesië waren de gebeulte-

nissen in de Oostjavaanse havenplaats Surabaya direct na de proclamatie van de Republiek Indonesië op 17 augustus 1945.

Na de capitulatie van Japan op 15 augustus was de Japanse bezettingsmacht op Java in afwachting van de komst van de geallieerden. Zij werd geacht voorlopig de status quo te handhaven. Een uiterst moeilijke opgave omdat tegelijkertijd het, later zo genoemde, Indonesisch-Nederlandse conflict begon te ontluiken. Van Indonesische kant werden de Japanners onder druk gezet om wapens over te dragen aan de nationalisten en hen te steunen. Waarbij de geleerden van de nationalisten niet gesloten waren. Een mate van anarchie en ongecontroleerde Indonesische acties was het gevolg van verschil in inzicht tussen lokale groepen. Aan de andere kant verwachtten de Nederlanders en Indische Nederlanders die eerder door de Japanners waren geïnterneerd dat zij nu door hen werden beschermd tegen aanvallen van nationalistische jongeren.

Dit soort situaties leent zich bij uitstek voor eigengereid optreden van lokale leiders die een standpunt willen innemen tegenover nationale leiders. Maar ook voor de niet te voorkomen inschattingfouten van nieuwe spelers op het veld, zoals in dit geval de geallieerden. Een grote rol is daarbij vaak weggelegd voor geruchten. Een verkeerde interpretatie van bedoelingen of onjuiste informatie kunnen het effect van een vonk in een kruivat hebben.

Deze aardschok in Surabaya in het najaar van 1945 wordt door Meelhuijsen in zeven hoofdstukken en iets meer bijlagen uit de doeken gedaan. Na een korte beschrijving van de Japanse bezetting, beschrijft hij in drie hoofdstukken, elk hoofdstuk een maand, de opmaat naar de heftige gevechten tussen de geallieerden en de nationalisten eind oktober en november, door Indonesiërs ook wel de slag om Surabaya genoemd. De wens van lokale Surabayase nationalisten om de Indonesische revolutie een volksrevolutie te laten zijn, in zekere zin tegen de wens van de leiders in Jakarta in, resulteerde in een brede volksofstand gericht op het ontwapenen van de Japanners en het verdrijven van de geallieerden. Transporten met ex-geïnterneerde Nederlanders en Indische Nederlanders die bij toeval in die tijd in het veilig gewaande Surabaya arriveerden, werden gemengeld tussen de strijdende partijen, zoals Meelhuijsen in een vijfde hoofdstuk aantoot.

De revolutie in Surabaya ging eind oktober gepaard met de dood van de Engelse officier Mallaby die op weg was om de negatieve en gewelddadige spiraal te doorbreken. Meelhuijsen beschrijft de reacties hierop en de politieke consequenties uitgebreid in een zesde hoofdstuk. In een zevende hoofdstuk behandelt Meelhuijsen de grote slag om Surabaya. In een veldtocht van 20 dagen (10-30 november) weten de Britten de stad te heroveren, waarbij ze op verschillende plaatsen Nederlanders en Indische Nederlanders ontzetten.

Om een goed overzicht van complexe ontwikkelingen als die in Surabaya te geven is het noodzakelijk veel bronnen te raadplegen en vooral ook bronnen van de verschillende betrokken partijen uit die tijd. Meelhuijsen heeft dat ook gedaan. Hij probeert de sequentie van acties, reacties en misverstanden te bekijken vanuit meerdere gezichtspunten. Zonder daarbij partij te kiezen voor één kant, wat een verdienste is gezien zijn eigen betrokkenheid bij de beschreven geschiedenis. Meelhuijsen was immers zelf getuige van de 'revolutie van Surabaya'. Hij put met enige regelmaat uit zijn eigen aantekeningen.

Het gebruik van veel bronnen is een sterke kant van Meelhuijsens studie. Helaas lijkt hij af en toe met de veelheid te worstelen. In plaats van keuzes te maken en de lezer door de ingewikkelde materie heen te leiden, zet hij de bronnen van verschillende partijen achter elkaar alsof ze elkaar automatisch aanvullen. Op de pagina's 90-91 bijvoorbeeld citeert hij uit zijn eigen aantekeningen, uit een Japanse, een Indonesische en nog een Nederlandse bron over de datum en tijdstip dat de munitiedeps van de marinebasis werden opgeblazen. De verschillen in observaties worden duidelijk. Wat de precieze gang van zaken was blijft echter duister, ook wat

de verschillen tussen de observaties volgens Meelhuijsen betekenen. De achtergronden van de bronnen worden overigens ook niet helemaal duidelijk. Zo wekken de aantekeningen van de auteur de indruk later te zijn gemaakt, maar wanneer dan? Het zou goed zijn geweest als Meelhuijsen een aantal cruciale bronnen in een bijlage apart zou hebben belicht.

Dat neemt niet weg dat Meelhuijsen een huzarenstukje heeft geleverd. Een complexe historische aardschok ontrafelen is niet gemakkelijk en welzeker belangrijk. 'Revolutie in Soerabaja' is voor iedereen die meer wil weten over de dekolonisatiegeschiedenis een 'must'.

Fridus Steijlen

N. Tordeurs, *Naissance des mouvements européens en Belgique (1946-1950)* (Euroclio XVI; Brussel: Peter Lang, 2000, 219 blz., ISBN 90 5201 907 X).

De geschiedschrijving over de Europese integratie zoals deze in Nederland en België wordt bedreven speelt zich doorgaans af op het niveau van de officiële politiek. Dat wil zeggen: historici hebben zich vooral beziggehouden met het regeringsbeleid van beide landen ten aanzien van de Europese samenwerking. Veel minder aandacht is er voor de vele particuliere organisaties, pressiegroepen en privé-personen die zich voor deze samenwerking hebben ingezet. De Belgische historiografie is onlangs evenwel aangevuld met een monografie van de historica en documentaliste Nathalie Tordeurs. Het betreft hier een studie naar de geschiedenis van de diverse bewegingen voor een 'verenigd Europa' die in de jaren 1946-1950 in België werden opgericht.

Het reconstrueren van de vroegste geschiedenis van de Europese beweging in België is geen eenvoudige zaak. In de eerste plaats waren de journalisten, publicisten, wetenschappers en politici die zich in de late jaren veertig met de Europese integratie bezighielden, het onderling oneens over de vraag welke vorm deze integratie eigenlijk zou moeten krijgen. Vandaar dat er pro-Europese organisaties van diverse snit werden opgericht. Tordeurs maakt een onderscheid tussen socialistische, christen-democratische, 'economische' en 'mondiaal-pacifistische' organisaties. Maar zelfs bewegingen die tot dezelfde hoofdstroming behoorden konden het lang niet altijd met elkaar eens worden. Zoals de 'socialistische Europeaan' Maurice Lambilhotte in 1948 vaststelde: 'On pourrait presque dire qu'il y a autant d'Europes qu'il y a d'individus qui en parlent....' (55) Hierdoor wordt de vroege geschiedenis van de Europese beweging in België er uiteraard niet overzichtelijker op. Het is Tordeurs dan ook niet altijd even goed gelukt orde te scheppen in de — bij vlagen duizelingwekkende — chaos, hetgeen overigens zeker niet aan een gebrek aan ijver harerzijds valt te wijten. Ze gaat uitvoerig in op de geschiedenis van een vijftiental pro-Europese groepen en organisaties, waarbij ze de kleine details niet schuwt. Zo komen wij te weten dat de zogenaamde 'membres adhérents' van de Mouvement Socialiste pour les Etats-Unis d'Europe (MSEUE) in 1949 een contributie van 40 francs per jaar dienden te betalen (68).

Men kan zich afvragen of Tordeurs niet teveel van zichzelf — en de lezer — heeft gevergd. De meeste van de door haar beschreven organisaties hebben een marginaal bestaan geleid. Sommige telden slechts een handjevol leden, andere verdwenen enkele maanden na de oprichting weer van het toneel, dit ten gevolge van interne conflicten, geldgebrek of falende organisatorische kwaliteiten van de initiatiefnemers. Tordeurs heeft haar best gedaan om de schriftelijke nalatenschap van zelfs het kleinste groepje Europese federalisten op te sporen. De vraag is evenwel of de grote inspanningen die zij zich heeft getroost uit wetenschappelijk oogpunt in alle opzichten even zinvol zijn. De meeste van de door Tordeurs bestudeerde organisaties zijn